

byggnadsvård

Selberga gårds flyglar

Selberga 1:9, Ludgo socken, Nyköpings kommun, Södermanlands län

Antikvarisk kontroll
Utvändiga arbeten 2008

Eva Wockatz

Selberga gårds flyglar

Selberga 1:9, Ludgo socken, Nyköpings kommun, Södermanlands län

Antikvarisk kontroll
Utvändiga arbeten 2008

Eva Wockatz

Rapport 2008:5

© 2008 Sörmlands museum

Beställningar kan göras hos:
Landstinget Sörmland
Kultur & Utbildning Sörmland
SÖRMLANDS MUSEUM
Box 314, S-611 26 Nyköping
arkiv.bibliotek@dll.se
www.sorlandsmuseum.se

Författare: Eva Wockatz, byggnadsantikvarie
Omslagsbild: Detalj av östra flygelns förstuga.
Foto, där ej annat anges: Eva Wockatz, Sörmlands museum
Diarienummer: KN-KUS07-190

Allmänt kartmaterial: ©Lantmäteriverket. Ärende nr MS2006/01672

Nyköping 2008

Innehåll

INLEDNING	5
Sammanfattning av åtgärder	5
Beskrivning av byggnaderna	6
KULTURHISTORISKA VÄRDEN	7
SKADEBESKRIVNING FÖRE ÅTGÄRDER	7
Västra flygeln	7
Östra flygeln	7
UTFÖRDA ÅTGÄRDER	10
Västra flygeln	10
Östra flygeln	10
ANTIKVARISKA IAKTTAGELSER	13
KULTURHISTORISK BEDÖMNING AV UTFÖRDA	
ÅTGÄRDER	13
KÄLLFÖRTECKNING	15
ADMINISTRATIVA UPPGIFTER	15

1 Läget för Selberga gård. Utsnitt ur gröna kartan, lantmäteriverket 2008.

INLEDNING

Under perioden maj – augusti 2008 har utvändiga arbeten utförts på västra och östra flygeln vid Selberga gård. Länsstyrelsen har beviljat bidrag för arbetena till vård av kulturhistoriskt värdefull bebyggelse enligt beslut dnr 434-2-2007.

Arbeten har delats in i etapp I, västra flygeln och etapp II, östra flygeln. Ett startmöte hölls för etapp I den 28 maj 2008 och den 19 juni 2008. Delbesiktning av arbeten avseende etapp I hölls den 19 juni. Slutbesiktningen hölls den 28 augusti 2008, då fastighetsägaren, hantverkaren och den antikvariske kontrollanten närvarade. Underlag för arbeten har varit Sörmlands museums PM daterat 2002-10-21.

Sammanfattning av åtgärder

Etapp I, Västra flygeln

- Marknivån har sänkts.
- Vissa syllstockar har bytts. I samband med lagningarna har nordöstra knuten och östra långsidan lyfts ca 20 cm.

- Norra dörröppningen i östra fasaden har lagats.
- Väggspanelen på norra gaveln har monterats ned och återmonterats. Enstaka rötskadat timmer på gaveln har lagats.
- Ny väggpanel har satts upp på södra gaveln.
- Knutbrädor har lagats och delvis skarvats i med nytt virke.

Etapp II, Östra flygeln

- Marknivån har sänkts.
- Syllstockar, hela eller delar av, har bytts på i princip samtliga fasader. I samband med syllagningarna har norra gaveln lyfts ca 25 cm. Timmerlagningar har även utförts högre upp på fasaderna.
- Väggspanelen på södra gaveln och på västra långsidan har monterats ned och återmonterats.
- Förstugans och bodens tegel har plockats ned och lagts om, med läggning av nytt underlagstak.
- Hela kroppåsen och del av östra sidoåsen har bytts på boden. Snedsträvor av störrar har monterats mellan åsarna. I samband med takarbeten har båda gavelröstena och mittröstet riktats.
- Samtliga vindskivor och vattbrädor är utbytta.
- Dörren har lagats.

2 Selberga gård sedd från söder i augusti 2002. Fotograf Hugo Larsson, Sörmlands museum.

Beskrivning av byggnaderna

Flyglarna flankerar en huvudbyggnad och bildar tillsammans med denna en släntad gräsbevuxen gård. Huvudbyggnaden har fått sin prägel under sent 1800-tal och genom ombyggnationer under 1900-talet. Den västra flygeln har sannolikt ursprungligen fungerat som spannmålsbod. Den östra flygeln utgörs av ett bostadsrum som är sammanbyggt med en bod, som troligen använts som vagnsbod. En jordkällare samt en lada hör även till anläggningen. Byggnaderna har tidigare tillhört en jordbruksfastighet men är nu avstyckade.

Västra flygeln, boden

Boden har den typiska tvådelade planlösningen på bottenvåningen och är sannolikt uppförd under 1800-talets senare del. Rummen tillträds via ytterdörrar åt gårdssidan. Grunden utgörs av huggna gråstensblock. Stommen är utförd i liggtimmer. Fasaden utgörs av rödfärgad bar timmerstomme, utom på norra gaveln, som är klädd med rödfärgad stående locklist upp till takfoten medan röstets fasad utgörs av bart timmer.

Taket utgörs av tvåkupigt lertegel som läktats på ett underlagstak av lockbrädor.

Östra flygeln, lillstugan

Byggnaden har i grunden en tvådelad planlösning, med ett bostadsrum åt söder, samt en bod åt norr. Bostadsrummet har försetts med en tillbyggd förstuga åt väster. Såväl bod som förstuga har sadeltak, klätt med tvåkupigt lertegel som har läktats på ett underlagstak av lockbrädor. Byggnaden är troligen tillkommen under 1700-talet eller 1800-talets förra hälft.

Bostadsdelen är grundlagd med naturstenssockel. Boddelen står endast på hörnstenar av natursten. Byggnaden är uppförd i liggtimmer. Bostadsdelens södra gavel samt dess fasad mot gårdssidan åt väster är klädd med stående locklistpanel. Det södra gavelröstet är dock klätt med panel på förvandring där brädorna är av olika bredd. Boddelen västfasad liksom hela östfasaden utgörs av den rödfärgade timmerstommen. Boddelen norrgavel är panelad på identiskt sätt som norrgaveln på den västra

3 Västra flygeln i maj 2008, efter det att marken grävts bort.

flygeln. Den timrade förstugan delar av västfasaden i oinklädd bodstomme respektive panelad bostadsdel. Förstugan är delvis panelad, norra fasaden, och delvis försedd med bar timmerstomme, södra fasaden. Flertalet knutar är inklädda.

KULTURHISTORISKA VÄRDEN

Gården är väl sammanhållen med flyglar och bevarad jordkällare. De båda flyglarna är viktiga för helhetsmiljön Selberga gård.

Anläggningen ligger inom en miljö av riksintresse för kulturmiljövården.

SKADEBESKRIVNING FÖRE

ÅTGÄRDER

Västra flygeln

Marknivån var framförallt vid norra gaveln för hög, vilket gjorde att marken låg an mot timmerstomme och väggpanel. Södra gavelns timmer uppvisade en stor mängd rötffickor och solsprickor. Norra gaveln hade enstaka rötffickor. Enstaka flyghål efter husbock fanns på den östra långsidan. Takteglet låg något ojämnt och vindskidor och vattbrädor var rötskadade.

Östra flygeln

Marknivån var även vid östra flygeln för hög. I nederkant på den södra gaveln var en äldre lagning utförd av en horisontell bräda som saknade dropplista, vilket gjorde

4 Östra flygeln i juni 2008. Taket svackar och flera syllstockar är rötskadade.

5 Västra flygelns södra gavel, som var kraftigt väderbiten.

6 Västra flygelns norra gavel.

7 Marknivån var för hög vid de båda flyglarna. Här är marknivån delvis justerad vid västra flygel.

8 *Undertaket i östra flygeln, vid östra sidoåsen, där takläckage hade förekommit.*

9 *Östra flygelns östra fasad före åtgärder.*

10 *Östra flygeln sedd från söder före åtgärder.*

11 Västra flygelns norra gavel, som i samband med syllagningarna lyftes ca 20 cm vid nordöstra hörnet.

12 Syllstocken på västra flygelns östra fasad fick bytas från nordöstra hörnet fram till södra dörröppningen.

13 Södra gaveln på västra flygelns panelades in. Panelen spikades provisoriskt med horisontella brädor under torktiden.

att bakfall rädde in mot stommen i skarven mellan bräda och övrig panel. Syllstockarna var delvis rötskadade.

Rötfickor förekom på timmerstommen till det norra gavelröstet. Väggbandet hade bitvis skador efter takläckage. Taket låg ojämnt och var i behov av riktning. De invändiga gavelröstena hade satt sig.

UTFÖRDA ÅTGÄRDER

Västra flygelns

Marknivån har sänkts framför norra gaveln och en bit in på östra fasaden

Hela syllstocken vid norra gaveln har bytts ut. I samband med syllagningarna har nordöstra knuten och östra långsidan lyfts ca 20 cm. Andra stocken nedifrån, på norra gavelns östra del, har lagats med en ilagning, där en halvsulning gjordes i halva stockens höjd. Vägghpanelen på gaveln monterades ned och återmonterades. En ny horisontell offerplanka, 2x9", monterades i underkant.

Syllstocken på östra fasaden byttes från nordöstra hörnet fram till södra dörröppningen, där den bladskarvades. Andra stocken nedifrån på östra fasaden byttes helt från nordöstra hörnet fram till norra dörröppningen, samt halvsulades mellan dörröppningarna.

Norra dörröppningen i östra fasaden lagades. I öppningen satt det två gåtar på vardera sida, eftersom dörren vid något tillfälle hade höjts. Gåtarna lagades i dess nedre delar. Båda yttre gåtarna dymrades om i dess övre delar.

Södra gaveln hade vissa rötskador och valdes därför att panelas in. Vägghpanelen utfördes lika östra flygelns norra gavel, d v s med locklister.

Knutbrädor lagades och skarvades delvis i med nytt virke.

Östra flygelns

Marknivån har sänkts framför norra gaveln och en bit in på östra och västra fasaden, så att marken inte ligger mot timmerstommen.

På norra gaveln byttes de tre nedre stockarna ut, syllstocken skarvades. I samband med byten av syllstockarna så lyftes norra gaveln ca 25 cm. Lyftet orsakade att dörröppningen på västra fasaden breddades något, så att dörrbladet fick lagas i.

På östra fasadens norra del byttes de tre nedre stockarna. Väggbandet på östra fasaden var sedan tidigare lagat. Väggbandet riktades och halvsulades.

På södra gaveln byttes och halvsulades de tre nedre stockarna. Väggspanelen på södra gaveln monterades ned och återmonterats och en horisontell offerplanka sattes upp.

På västra långsidan byttes syllstocken. Väggspanelen monterades ned och återmonterats och en horisontell offerplanka sattes upp.

På förstugan lades en ny syllstock in på västra sidan, där en gjutning var gjord. De 4 nedre stockarna på förstugans norra och södra sida byttes ut. 2 1/2 stock lades i väggbandet.

På östra flygeln låg före arbeten påbörjades, tvåkupigt maskindraget lertegel. Eftersom teglet behövde läggas om och fastighetsägaren hade enkupigt äldre taktegel i sin ägo, ersattes det tvåkupiga teglet mot det enkupiga. De enkupiga pannorna avvek något i storlek och för att få plats med hela tegelpannor, fick underlagstaket förlängas ca 7-8 cm på boden. Det äldre underlagstaket var till stora delar rötskadat, varför samtliga brädor byttes ut på förstugan och resten av flygeln. Gavelrösten och mellanväggen i boden riktades. Hela kroppåsen och norra delen av östra sidoåsen fick bytas. Ett upplag i form av en träkonsol som monterades på mellanväggen, gjordes för södra delen av samma sidoås. Båda åsarna skarvades, med samma utförande som tidigare. Snedsträvor av störrar monterades mellan åsarna, för att ge stabilitet i mellanvägg och gavelrösten. Endast en snedsträva fanns tidigare, vid östra sidan av flygelns norra del.

Samtliga vindschivor och vattbrädor byttes ut.

14 Östra flygeln efter arbeten med stommen.

15 Södra delen av östra flygelns västra fasad.

16 Timret under fönsteröppningen i södra gaveln var dåligt. De två nedre stockarna är utbytta. Fotograf Dag Forssblad, Sörmlands museum.

17 Östra flygelns under arbeten med taket. Väggbandet hade satt sig och var tidigare upplagt. Mellanvägg och gavelrösten hade förskjutits.

18 Södra gavelröset som rätades upp.

19 Taklaget sett mot söder. Kroppåsen är bytt. Snedsträvor lades mellan åsarna.

20 Östra flygelns norra gaveln efter åtgärd. Panelen kapades nedtill och lagades i med nytt virke.

21 Östra flygelns södra gavel efter åtgärder. Vindskivornas nya utformning valdes av hantverkaren.

ANTI-KVARISKA IAKTTAGELSER

Förstugan har liksom resten av östra flygeln en timmerstomme. Förstugan är byggd senare än resten av flygeln, vilket syns på att förstugans timmer inte är förankrat med flygelns övriga timmer. En gåt var dymlad mot flygelns timmerstomme. Förstugans timmer var bilat för att passa in i gåten.

Båda sidoåsarna och kroppåsen i östra flygeln var tidigare skarvade över mellanväggen.

Virket i östra flygelns underlagstak var ramsågat.

Förstugan var före arbeten invändigt klädd med skivbeklädnad. Under skivbeklädnaden fanns ett flertal äldre tapetlager kvar, vilka är i nedtagna sparade.

KULTURHISTORISK BEDÖMNING AV UTFÖRDA ÅTGÄRDER

Arbetena har utförts under antikvarisk kontroll och i samråd enligt Länsstyrelsens beslut.

Arbetena har utförts med traditionella material och metoder och på ett hantverksmässigt sätt. Så stor andel som möjligt av det befintliga materialet har sparats och smidd spik har återanvänts. Begagnat timmer har använts vid lagningarna av timmerstommen. Arbetena har inneburit att flyglarnas fortbestånd har säkrats. Arbeten har utförts med stor omsorg och med ett gott resultat och godkänns härmed.

22 Östra flygelns västra fasad efter åtgärder.

23 Tapet som var uppsatt i boden, under skivbeklädningen på timret. Grå naturelltapet med mörkrött limfärgs-tryck.

KÄLLFÖRTECKNING

Opublicerat material

Besiktning av flygelbyggnader till Selberga 1:9, Hugo Larsson, skrivelse Sörmlands museum 2002-10-21.

ADMINISTRATIVA UPPGIFTER

Fastighetsuppgifter

Objekt: Selberga gård

Kommun: Nyköpings kn

Fastighetsbeteckning: Selberga 1:9

Socken: Ludgo

Län: Södermanland

Ekonomisk karta: 9H7f

Författningsskydd

Plan- och bygglagen, Lag (1998:805)

Plan- och bygglagen (PBL) innehåller bestämmelser om planläggning av mark och vatten och om byggande. Enligt 3 kap. i Plan- och Bygglagen, 10§ och 12§, skall ändringar av en byggnad utföras varsamt så att byggnadens karaktärsdrag beaktas och dess byggnadstekniska, historiska, kulturhistoriska, miljömässiga och konstnärliga värden tas till vara. Vidare får byggnader, som är särskilt värdefulla från historisk, kulturhistorisk, miljömässig eller konstnärlig synpunkt eller som ingår i ett bebyggelseområde av denna karaktär, inte förvanskas. Enligt 13§ skall byggnaders yttre skall hållas i vårdat skick. Underhållet skall anpassas till byggnadens värde från historisk, kulturhistorisk, miljömässig och konstnärlig synpunkt samt till omgivningens karaktär.

Miljöbalk, riksintresse för kulturmiljövården

Selberga gård ligger i ett område, Lid - Runtuna - Spelvik - Ludgo - Lästringe (D 47) som av Riksantikvarieämbetet har utpekats som riksintresse för kulturmiljövård. Enligt 3 kap 6 § i MB, Miljöbalk (1998:808), skall områden som är av riksintresse för kulturmiljövården skyddas mot åtgärder som påtagligt kan skada natur- eller kulturmiljön. Centralbygd, fullkoloniserad vid järnålderns slut och med kontinuitet från bronsåldern nämns i områdets värdetext som ett viktigt uttryck för riksintresset.

Projektrelaterad information

Fastighetsägare och beställare: Jan Andersson

Utförare markarbeten: Jan Andersson

Utförare träarbeten: Björn Björkqvist

Antikvarisk kontroll: Eva Wockatz, Sörmlands museum

Produkt- och materialval

Återanvänt timmer har använts. Virke till väggpanel, underlagstak, läkt och vindskivor är sågat och köpt på Furuborgs såg. Enkupigt handslaget tegel märkt Öster Malma är från gårdarna Bogslund, ÖverAspa, Ämtvik.

Övriga uppgifter

Länsstyrelsen i Södermanlands län, dnr 434-2-2007

Sörmlands museum, Dnr KN-KUS07-190

Dokumentationsmaterial

Dokumentationsmaterial i form av arbetsmaterial och fotografier förvaras i Sörmlands museums arkiv, Nyköping.